

ЗАКОНИ, ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРНОГО МИСТЕЦТВА

Сергій Гуров

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розкрито основні закони, закономірності, принципи, форми та методи виховання духовно-моральних цінностей. Ретельно проаналізовано формування духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва. Презентовано теоретичні та практичні методи, розроблені вітчизняними й зарубіжними науковцями, які займалися розв'язанням різних проблем виховання, зокрема й духовно-морального. На думку автора, для конструювання нового підходу, що матиме великий вплив на формування духовно-моральних цінностей особистості, необхідно виявити найбільш впливові форми й методи виховання духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва. На визначення базових цінностей різноманітних професій, розкриття їхнього взаємозв'язку з проблемою формування духовно-моральних цінностей у фахівців спрямовуватиметься подальше дослідження.

Ключові слова:

виховання особистості; цінності; духовно-моральні цінності; закони, закономірності, принципи, форми та методи виховання духовно-моральних цінностей.

Анотация:

Гуров Сергей. Законы, закономерности, принципы, формы и методы воспитания духовно-нравственных ценностей у студентов гуманитарных специальностей средствами литературного искусства.

В статье изложены основные законы, закономерности, принципы, формы и методы воспитания духовно-нравственных ценностей. Тщательно проанализировано формирование духовно-нравственных ценностей студентов гуманитарных специальностей средствами литературного искусства. Представлены теоретические и практические методы, разработанные отечественными и зарубежными учеными, занимающимися различными проблемами воспитания, в том числе и духовно-нравственного. По мнению автора, для конструирования нового подхода, наиболее влияющего на духовно-нравственные ценности личности, необходимо определить самые действенные формы и методы воспитания духовно-нравственных ценностей у студентов гуманитарных специальностей средствами литературного искусства. На выявление базовых ценностей различных профессий, раскрытие их взаимосвязи с проблемой формирования духовно-нравственных ценностей у специалистов будет направлено дальнейшее исследование.

Ключевые слова:

воспитание личности; ценности; духовно-нравственные ценности; законы, закономерности, принципы, формы и методы воспитания духовно-нравственных ценностей.

Resume:

Gurov Serhii. Laws, regularities, principles, forms and methods of fostering spiritual and moral values of humanity specialties students by means of literary art.

The article deals with the basic laws, regularities, principles, forms and methods of fostering spiritual and moral values, and it provides a thorough analysis of forming spiritual and moral values of humanities students by means of literary art. Laws, principles, forms and methods of fostering spiritual and moral values of humanities students by means of literary art are discovered. Different methods of both domestic and foreign scientists who were involved in addressing the problems of different areas of education, including spiritual and moral ones, both in theoretical and in practical terms are presented. According to the author, for the construction of the new approach, which has great influence on the spiritual and moral values of the individual, it is necessary to identify the most influential forms and methods of fostering spiritual and moral values of humanities students by means of literary art. Further investigation is directed towards determination of the core values of various professions, disclosing their relationship with the problem of forming spiritual and moral values of specialists.

Key words:

education of the individual; values; spiritual and moral values; laws, regularities, principles, forms and methods of fostering spiritual and moral values.

Постановка проблеми. Виховання духовно-моральних цінностей у майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей у позааудиторній роботі є однією з підсистем навчально-виховного процесу у ВНЗ, що функціонує й розвивається, з урахуванням співвідношення загальнокультурних і професійних цінностей. Проблема виховання духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців є однією з головних проблем таких дисциплін, як педагогіка, психологія, філософія, етика та естетика. Зміст, форми й методи виховання духовно-моральних цінностей змінюються під впливом суспільства, яке певним чином формує світогляд людини.

Проблему виховання духовно-моральних цінностей студентів порушено в державних національних програмах «Освіта» («Україна

XXI століття»), законі України «Про освіту», «Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності», «Концепції громадянського виховання», «Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті» [3] та ін. Процес виховання духовно-моральних цінностей знайшов відображення в роботах таких учених, як В. Сухомлинський, Г. Корнетов, М. Слепухов та ін., які розглядають процес виховання духовно-моральних цінностей на засадах гуманістичного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення законів і закономірностей виховання духовно-моральних цінностей у студентів у сучасних умовах розроблені в дослідженнях В. Білоусової, М. Боришевського, А. Вірковського, С. Гончаренка, Г. Данилової,

В. Добровського, К. Дорошенко, Г. Жирської, Н. Каралаша, Т. Поніманської, О. Ростовцевої, О. Соколової, Ю. Стежка, Ю. Танюхіна, Т. Шангірей та ін.

Сфера особистості, аналіз поняття «цінності» та принципи їх класифікації висвітлені в працях Б. Ананьєва, І. Беха, О. Дробницького, П. Дуліна, А. Здравомислова, М. Рокича, В. Тугаринова, В. Ядова та ін.

Однією з сучасних концепцій виховання особистості є цілісна теорія особистісно-орієнтованого виховання, розроблена І. Бехом. Науковець обґрунтував психолого-педагогічні умови, що є основою реалізації особистісно-орієнтованого виховання шляхом створення новітніх виховних технологій, таких, як «формування в суб'єкта здатності й бажання усвідомлювати себе як особистість», «культивування у вихованні цінності іншої людини», «культивування у вихованні досвіду свободи ухвалювати особисті рішення» [1].

Навчально-виховна робота, спрямована на виховання духовно-моральних цінностей у майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей, дає змогу використовувати різноманітні форми та методи, що забезпечують її гуманістичний потенціал, мотиваційно-ціннісне ставлення до обраної професії, професійну компетентність.

Процес навчально-виховної роботи має базуватися на законах і закономірностях виховання, за допомогою яких визначаються принципи та цілі виховання. Визначення принципів і цілей дає змогу сформулювати завдання виховання, що, своєю чергою, зумовлює вибір форм, методів, умов виховання, технологій і прийомів.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення законів, закономірностей, принципів, форм і методів виховання духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для забезпечення ефективності процесу виховання духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва необхідно бути обізнаним з його закономірностями й законами. Осягнення закономірностей як результату спільної діяльності законів означає, що побудова процесу виховання духовно-моральних цінностей буде потребувати значно менше зусиль і вивільнить час для педагогічної творчості.

Закони й закономірності виховання можна визначити як прояв стійких вимог, що значно впливають на характер і перебіг педагогічних процесів. Одним з основних законів виховання є закон обов'язкового засвоєння молоддю

соціального досвіду старших поколінь, що є необхідною умовою входження в суспільне життя, забезпечення наступності між поколіннями, життєзабезпечення суспільства загалом і кожної особистості зокрема. Зважаючи на потреби суспільного розвитку, старші покоління завжди включали в зміст освіти прийдешніх поколінь ті знання, уміння й навички, які забезпечують підтримку життя й виробництво матеріальних і нематеріальних благ.

В умовах демократизації й гуманізації, на основі дії закону обов'язкового засвоєння молоддю соціального досвіду старших поколінь, суспільство розв'язує проблему підготовки продуктивних сил і всебічного розвитку виховання особистості. З погляду формування духовно-моральних цінностей цей закон є також важливим, оскільки саме передача цінностей від покоління до покоління є важливою теоретичною умовою виховання майбутнього фахівця гуманітарних спеціальностей.

Закон єдності й цілісності виховного процесу формування духовно-моральних цінностей є важливим з огляду на те, що виховання передбачає всебічний розвиток особистості, тобто її емоційної, розумової, ціннісної та вольової сторін. Особистість не може розвиватися частково, тому що просвітництво, як таке, ще не робить людину духовною або моральною, завдяки силі волі можна досягти негативних цілей, фізична досконалість не завжди відображає внутрішній світ людини. Цей закон є орієнтиром для формування духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей, оскільки визначає успішність майбутньої професійної діяльності. Адже її характер припускає наявність у майбутніх фахівців не тільки знань, умінь і навичок, а й певної сукупності моральних, духовних і професійно значущих особистісних якостей.

Закон єдності й взаємозв'язку теорії та практики навчання передбачає ретельний добір форм, методів і прийомів, що є найпродуктивнішими під час пояснення матеріалу в процесі формування духовно-моральних цінностей і чітко визначають зв'язок теорії з практикою. Цей закон розглядає процес навчання як цілісний, єдиний процес, що складається з таких компонентів – змістовного, мотиваційного, емоційного, пошукового тощо.

Закон єдності й взаємозумовленості індивідуальної та групової організації навчальної діяльності визначає співвідношення між груповою та індивідуальною формами виховання, встановлює певні правила й принципи роботи викладача. З огляду на цей закон, викладач повинен обирати ті або інші

принципи, форми й методи виховання, які були б гармонійними й послідовними в процесі розв'язання тієї або іншої проблеми.

Закон виховного й розвивального навчання розкриває співвідношення між оволодінням знаннями, способами діяльності й всебічним розвитком особистості. Цей закон відображає вплив процесів, зокрема й пізнавальних, що формують особистість, ступінь автономії й успішності студентів. Формуючи духовно-моральні цінності, ми повинні враховувати, що всі компоненти навчання, безумовно, впливають на формування орієнтацій, особистісних якостей духовного світу, здібностей, рис характеру студентів. Отже, це доводить, що процес формування духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей може бути введений у різні навчальні програми та предмети.

З позиції антропологічного підходу, сьогодні також є закони, які слід враховувати під час формування духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва. Серед цих законів – закон «золотої середини», закон апперцептивної послідовності виховання, закон відповідності вимог вихователя до вихованців вимогам вихователя до самого себе, закон збігу, закон оптимального загартовування.

Закон «золотої середини» спрацьовує в усіх педагогічних ситуаціях, під час розв'язання будь-яких педагогічних проблем. У процесі формування духовно-моральних цінностей урахування цього закону є дуже важливим, оскільки, з одного боку, обсяг часу або матеріалу не повинен бути перебільшеним, а з іншого – недостатня кількість того ж таки матеріалу та часу не дасть позитивних результатів.

Закон апперцептивної послідовності виховання виражається в набутті кращого якомога раніше, бо подальший розвиток людини залежить від його попереднього досвіду, і саме духовно-моральні цінності повинні бути сформовані навіть раніше за розумові навички. Під час виховання майбутнього фахівця гуманітарних спеціальностей важливо спочатку формувати в нього екзистенційні, вічні духовно-моральні цінності, які відображаються в почуттях, думках, справах, словах, вчинках, образі й стилі життя. Отже, формуючи духовно-моральні цінності засобами літературного мистецтва, необхідно ознайомлювати студентів з класичними високодуховними художніми творами, які сприяють вихованню таких моральних цінностей, як любов, милосердя, жертвність та ін.

Порушення закону відповідності вимог вихователя до вихованців вимогам вихователя до самого себе спричиняє втрату авторитету наставника, розвиток у вихованців лицемірства,

присосовництва й брехливості. У процесі формування духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва викладачі й вихователі ВНЗ повинні також ознайомитись з високоякісними й високодуховними художніми творами. Адже вимагати від майбутніх фахівців можна лише те, що вихователь вимагає від себе.

Закон збігу передбачає, що будь-який процес формування розпочинається з того, що близько, цікаво й важливо людині. Цей закон зобов'язує співвідносити феномени культури з особистісними смислами вихованців, де не потрібно примушувати останніх засвоювати інформацію, відчужену від почуттів і свідомості. Для формування духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва необхідно з'ясувати рівень сформованості майбутніх фахівців, зробити моніторинг уподобань у вигляді анкет або бесід і лише після цього розпочинати процес. Також для процесу формування духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва слід розробити перелік рекомендованих літературних творів, які були б до вподоби майбутнім фахівцям і, тим самим надати йому більшої дієвості в процесі формування цінностей.

За законом оптимального загартовування учнів, студентів потрібно вести від менш складного до найскладнішого. Особливо дієвим цей закон виявляється під час визначення етапів формування духовно-моральних цінностей, вибору відповідних форм і методів. Якщо на початковому етапі ті або інші форми були ефективними, то це не означає що надалі вони також залишаться результативними, а отже, слід замінити ці форми на інші. Те саме стосується й матеріалу вивчення, викладання якого повинно бути послідовним – від простого до складного.

Серед закономірностей виховання, які необхідно враховувати під час формування духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва, слід виокремити такі:

- залежність виховання від рівня соціально-економічного, культурного розвитку суспільства;
- єдність навчання й виховання, де навчання й виховання взаємопроникні й взаємозалежні, при цьому навчання супідрядне вихованню;
- необхідність урахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців;
- єдність цілей, змісту, методів, засобів, форм і умов виховання на основі урахування об'єктивних і суб'єктивних факторів, характерних для певної особистості або групи осіб;

- єдність і узгодженість педагогічних зусиль з боку вчителів, сім'ї та громадських організацій;
- виховання відбувається тільки в процесі включення особистості в діяльність і спілкування;
- виховання в колективі й через колектив;
- вияв гуманності й поваги до особистості в поєднанні з високою вимогливістю;
- орієнтація виховання на розвиток особистості шляхом засвоєння нею соціального досвіду, культури й духовно-моральних цінностей;
- активність особистості й включення її в процес самовиховання, залежно від ступеня індивідуалізації й творчої спрямованості процесу виховання.

Ураховуючи залежність формування духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва від рівня соціально-економічного й культурного розвитку суспільства, а також навколишньої дійсності, слід визначити мету та зміст виховання духовно-моральних цінностей, окреслити ціннісні орієнтації педагогів і майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей, дібрати відповідні засоби, методи та прийоми виховання. Організуючи виховний процес щодо формування духовно-моральних цінностей, слід також пам'ятати про вплив різноманітних чинників – від глобальних до регіональних – на внутрішній стан особистості, що може позначитися на розвитку майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей неоднозначно в кожному конкретному випадку.

З огляду на закономірність єдності навчання й виховання, на нашу думку, основним завданням освіти стає не тільки формування індивіда з широким кругозором і високим рівнем знань, а й з високими духовно-моральними цінностями, пробудження інтересу в майбутніх фахівців до світової літератури, залучення їх до моральних, духовних цінностей і традицій свого народу, виховання поваги до інших народів і культур. Думка про те, що «навчання й виховання є взаємопроникними й взаємозалежними, що навчання супідрядне вихованню» підтверджується висловлюванням В. А. Сухомлинського, який уважав, що «навчання – це лише одна з пелюсток тієї квітки, що називається вихованням» [5].

Закономірність щодо орієнтації виховання на розвиток особистості шляхом засвоєння нею соціального досвіду, культури й духовно-моральних цінностей припускає соціальну визначеність виховання, що є найважливішою функцією держави, яку реалізує ВНЗ. Її вимоги виходять з сутності належності майбутніх

фахівців до навчального закладу, у межах якого вони набувають соціального досвіду й де їм мають бути прищеплені значущі цінності. Отже, основні засади виховної роботи повинні впроваджуватись саме у вищому навчальному закладі, оскільки держава імплементує виховання цінностей через цей заклад.

Аналіз закономірності здійснення виховання в колективі й через колектив, особливо щодо формування духовно-моральних цінностей, дає змогу твердити, що обопільне виховання впливає на становлення особистості саме тому, що в процесі виховання також беруть участь студенти в ролі вихователів. З огляду на це, цілі й зміст виховання духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва не тільки краще розуміються майбутніми фахівцями гуманітарних спеціальностей, а й іноді навіть сприймаються некритично й одразу. Результативність виховного процесу залежить від відносин у колективі, зокрема й від наявності здорової морально-психологічної атмосфери, що сприяє формуванню позитивних моральних якостей, а також ефективній взаємодії виховання й самовиховання.

У відносинах між викладачами й студентами закономірним має бути вияв гуманності й поваги до особистості в поєднанні з високою вимогливістю. Такі відносини повинні викликати в майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей емоційні почуття й переживання, мають бути справедливими й гуманними, а не авторитарними, з дотриманням педагогічного такту й створенням комфортної психологічної атмосфери. Якщо враховувати цю закономірність, то виховний вплив викладача на формування духовно-моральних цінностей буде позитивним.

Важливою також є закономірність, що передбачає необхідність урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів і являє собою єдність психологічних процесів, станів і властивостей особистості. Успішність процесу виховання духовно-моральних цінностей залежить від рівня інтелектуального розвитку, інтересів і мотивів, рис характеру, темпераменту, спрямованості особистості, її самосвідомості, які в студентському віці є вже достатньо вираженими. У цей період потреби майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей стають не тільки матеріальними, а й духовними. Це породжує бажання, прагнення та емоційні стани особистості, що змушує її виявляти активність щодо опанування саме духовно-моральних цінностей.

Єдність і узгодженість педагогічних зусиль з боку вчителів, сім'ї та громадських організацій у процесі виховання духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних

спеціальностей має бути врахована під час складання загального виховного плану вищого навчального закладу. У цьому плані повинні бути намічені спільні з громадськими організаціями виховні заходи, що підвищують мотивацію до формування ціннісного апарату, змушують майбутніх фахівців замислитись над духовно-моральними цінностями. Підкреслимо, що на цих заходах можуть бути присутніми й батьки студентів як безпосередні учасники або ж спостерігачі.

Принципи позааудиторної роботи доповнюються системою позанавчальної виховної роботи, що базуються на єдності навчального й позааудиторного процесів. Основними принципами організації позааудиторної виховної роботи є:

- принцип науковості підходів до визначення цілей і завдань виховання, до розроблення форм і методів реалізації напрямів виховання, варіативності й пошуку нових форм і методів роботи;
- принцип демократичності виховного процесу як прояв ініціативи й самостійності кожного з учасників позааудиторного виховного процесу;
- принцип послідовності як форма збереження й примноження кращого досвіду роботи;
- принцип орієнтації на ціннісні відносини, вироблені людством за свою історію, зокрема такі, як любов, прекрасне, природу;
- принцип суб'єктності, що сприяє розвитку здатності студентів усвідомлювати своє «я» у зв'язку з іншими людьми та світом, осмислювати свої дії, передбачати їхні наслідки, оцінювати себе як носія знань, відносин, а також свій вибір.
- принцип інтегративності програм духовно-морального виховання;
- принцип індивідуально-особистісного розвитку студентів;
- принцип повноцінної інформованості й активної взаємодії студентів і адміністрації університету та студентського самоврядування.

З огляду на важливість принципів виховання духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей, на наше переконання, потрібно створити цілісну систему виховання духовно-моральних цінностей, яка не лише передбачала б перехід студента на вищий рівень ціннісної культури, а й значно впливала б на розвиток його духовно-моральної свідомості, а також сприяла б застосуванню цих знань у майбутній професійній діяльності.

Тому, на нашу думку, ця система має бути спрямована на: індивідуальне формування духовно-моральних цінностей; групове, яке виявляється у вихованні духовно-моральних цінностей у парній і груповій роботі; суспільне, де формування духовно-моральних цінностей відбувається на загальноуніверситетському чи загальноінститутському рівні. Продуктивність цих трьох компонентів формування духовно-моральних цінностей залежить від рівня проведення організаційних форм аудиторної й позааудиторної навчально-виховної роботи у ВНЗ.

У теорії виховання розроблено багато форм виховної роботи, класифікація яких зумовлена різними вимогами:

- за цільовою спрямованістю, позицією учасників і об'єктивними виховними можливостями виділяються три основні види форм, серед яких – заходи, справи та ігри;
- за часом проведення: короткотривалі, довготривалі й традиційні;
- за часом підготовки: експромтні або ті, підготовка яких потребує додаткового часу;
- за видами діяльності: трудові, спортивні, наукові й суспільні;
- за суб'єктом організації: ініціативу на себе беруть студенти або інші (педагоги, батьки, стейкхолдери);
- за результатом виховної роботи: соціально значущий результат, інформаційний обмін, вироблення рішення;
- за кількістю учасників: масові, групові або індивідуальні.

Критеріями ефективності вибору виховних форм для формування духовно-моральних цінностей засобами мистецтва, на наше переконання, мають бути:

- самостійність щодо усвідомлення діяльності студентів відповідно до поставлених цілей;
- комплексність застосування й використання виховних форм, необхідних для формування духовно-моральних цінностей;
- готовність і прагнення студентів застосовувати форми, необхідні для формування духовно-моральних цінностей в однакових і варіативних ситуаціях.

Серед форм, які використовуються у виховній роботі, найефективнішими у формуванні духовно-моральних цінностей вважаємо такі:

- навчальні заняття (лекції, зустрічі, наради, збори тощо);
- дискусії, диспути, ділові ігри, створення проектів, захист наукових робіт, майстерні виховної діяльності;

- зустрічі з письменниками, художниками, акторами та іншими діячами просвітницької діяльності;
- культурно-масові й культурно-просвітницькі заходи, екскурсії, вистави, благодійні акції, олімпіади та конкурси;
- спортивно-масові заходи, просвітницька робота, виховні флешмоби й фотосесії кращих виховних результатів;
- діяльність творчих об'єднань, студентських громадських організацій;
- школи підвищення кваліфікації, навчання студентського активу; тренінги, консультативний прийом;
- науково-практичні конференції, семінари-наради, інформаційні конференції;
- опитування, анкетування, соціологічні дослідження серед студентів.

Таблиця 1

Продуктивні форми формування духовно-моральних цінностей у студентів гуманітарних спеціальностей засобами літературного мистецтва

Компоненти формування духовно-моральних цінностей	Форми роботи	
	Аудиторні	Позааудиторні
Індивідуальне формування духовно-моральних цінностей	Виступ на практичному або семінарському занятті; презентація результатів самостійного дослідження; виконання індивідуально-дослідного завдання; виконання проблемного завдання.	Написання курсового, дипломного, магістерського проекту; захист дослідницьких проектів; підготовка тез, статей, рекомендацій щодо виховання духовно-моральних цінностей; вивчення художньої літератури, що сприяє формуванню духовно-моральних цінностей.
Групове формування духовно-моральних цінностей	рецензування наукової літератури з проблем виховання; обмін методичними розробками в галузі виховання цінностей; обмін особистими поглядами на перелік духовно-моральних цінностей.	участь у роботі наукових студентських гуртків; участь у роботі літературних гуртків; участь у роботі проблемної групи; тренінгах, участь у проектах в online режимі.
Суспільне формування духовно-моральних цінностей	участь у лекції-дискусії; лекції-дебатах; мозковий штурм; участь у підготовці та презентації проекту; ділових іграх.	участь у конференції; участь у методичній майстерні; участь у масових виховних справах; проведення турнірів моральних рішень, днів самостійності й відповідальності

Серед методів виховання особистості ми вибрали специфічні методи формування духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва, зокрема такі, що спрямовані на формування моральних уявлень, моральних почуттів і оцінок і залучають майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей до трудової, суспільно-корисної, художньо-творчої, навчально-пізнавальної діяльності. Серед цих методів для досягнення мети ми обрали такі:

- метод діалогу як провідний метод, який має загальну мету, спільне бачення й розуміння того, що відбувається, спільність у напрямі дій;
- метод просвітництва, роз'яснення й пояснення, що розкриває основні соціальні вимоги до майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей, їхніх етичних знань, духовно-моральних рис, професійної діяльності. Цей метод

призначений не лише для передачі інформації, а й для обміну думками та емоційного контакту. Характерною рисою його є ефект зворотного зв'язку, який дає змогу викладачам реагувати на висловлювання студентів і диференційовано підходити до особистості й предмета дискусії, виявляти власний погляд, вислуховувати критичні зауваження й оцінки;

- методи переконання – ті, які базуються на мотивації поведінки через потреби. До них належать методи морального стимулювання якісного виконання роботи (досягнення високих результатів у навчанні й житті) у встановлені терміни й оптимальними способами. Використання цього методу припускає виховний вплив викладачів на моральну свідомість майбутніх фахівців

для формування в них духовно-моральних цінностей.

- методи примусу – законодавство, нормативні вимоги, що регулюють відносини між об'єктом і суб'єктом виховання (ВНЗ і студентом), директивні вказівки, розпорядження, накази;
- методи спонукання до активних дій (заохочення, стимулювання, підвищення соціальної значущості, сила позитивного прикладу тощо);
- метод емоційно-ціннісного акцентування й пробудження адекватних емоцій, який полягає в тому, що вчитель усіма способами досягає усвідомлення учнями своїх переживань або духовно-моральної цінності об'єкта вивчення;
- метод емоційно-ціннісних протиставлень, який припускає, що вчитель, показуючи протилежні цінності, загострює у студентів духовно-моральні почуття;
- метод бесіди вихователя на етичні теми, що є важливим способом проникнення у внутрішній світ студентів і розуміння його ускладнень. Успіх цього методу залежить від задалегідь встановленого контакту; від ступеня підготовленості; від уміння педагога вибудовувати бесіду;
- метод читання художньої літератури як усвідомлення й розуміння переживань інших людей або літературних персонажів;
- педагогічний аналіз літературних творів як сприйняття студентами літературних творів використовується на початковому етапі аналізу художніх творів і передбачає виявлення високохудожніх літературних творів і розуміння їхнього впливу на особистість;
- метод тематичного добору матеріалу, що використовується на початковому етапі формування духовно-моральних цінностей студентів, коли вони ще недостатньо володіють навичками аналізу духовно-моральних цінностей літературних творів. Оцінюючи й аналізуючи літературний твір, педагог наголошує на закладених у ньому духовно-моральних цінностях;
- метод оцінного аналізу передбачає, що майбутні фахівці гуманітарних спеціальностей самостійно доходять висновків про духовно-ціннісне наповнення розглянутого художнього твору. Цей метод охоплює два етапи: перший – аналіз літературних творів, з якими студенти обізнані, і другий – аналіз нових літературних творів. Метод оцінного аналізу допомагає розвинути в студентів ціннісні настанови, які були закладені в художньому творі;
- метод «виконавського аналізу» як метод підготовки студентів до виразного читання літературних творів, що дає змогу «провести» майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей за герменевтичне коло розуміння тексту й створити художню інтерпретацію, яка відрізняється від традиційної;
- методи асоціацій і аналогій, що полягають в активізації й використанні асоціативного мислення студентів для генерування нових ідей і пропозицій шляхом зіставлення досліджуваного явища, процесу, об'єкта з іншими більш-менш подібними. У процесі формування духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва метод перенесення почуттів та емоцій аналізованого персонажа в реальні життєві ситуації спрямований на створення емоційно-образних, смислових паралелей, зв'язків між змістом літературних творів і явищами навколишньої дійсності;
- методи, що забезпечують набуття студентами практичного досвіду суспільної поведінки: виховання моральних звичок; цілеспрямовані спостереження за поведінкою інших; організація спільної діяльності;
- метод пробудження адекватних емоцій, що передбачає таку організацію процесу навчання, щоб переданий зміст пробуджав моральний емоційний відгук у студентів;
- метод формування потреби у вияві гуманних почуттів, що відповідають соціальним нормам;
- методи формування моральних почуттів і оцінок як створення проблемних ситуацій, постановка соціально-моральних, смислових завдань;
- методи формування свідомості, організація діяльності, стимуляція діяльності, самовиховання. Саме самовиховання є потужним методом формування духовно-моральних цінностей, адже майбутній фахівець гуманітарних спеціальностей є не лише транслятором інформації, а й провідником вітчизняної культури й мистецтва. Тому не менш важливим є залучення студентів до самостійної творчої діяльності з самовиховання

зокрема й до виховної роботи з суспільством загалом. Основними напрямками самостійної творчої діяльності в галузі формування духовно-моральних цінностей студентів засобами літературного мистецтва є просвітницька, виховна робота; розроблення сценаріїв виховних справ, концертних програм; творчі виступи, презентації та доповіді; організація та проведення зустрічей з відомими фахівцями в закладах дозвілля, соціальних центрах тощо.

Висновки. Отже, на нашу думку, визначення законів, закономірностей, принципів, форм і методів виховання духовно-моральних цінностей засобами літературного мистецтва дає

зможу створити сучасну методикою й технології виховання таких цінностей. З'ясування методів і форм виховання духовно-моральних цінностей дасть змогу імплементувати різні форми в навчально-виховний процес студентів гуманітарних спеціальностей вищого навчального закладу. Розглянувши основні можливості для формування в майбутніх фахівців духовно-моральних цінностей, урахувавши виявлені закономірності й визначивши основні протиріччя, можемо твердити, що розглянуті принципи, форми й методи охоплюють істотну частину дійсності, але загалом не відображають потреб усього суспільства в підготовці фахівця, здатного насамперед здійснювати моральні вчинки й змінювати якість життя.

Список використаних джерел

1. Бех І. Психологічний супровід особистісно орієнтованого виховання / І. Бех // Початкова школа. – 2003. – № 3. – С. 1–6.
2. Дулин П. Г. Потенціал духовних цінностей в консолідації українського общества: монографія / П. Г. Дулин. – Николаев : Фирма «Имсон», 2009. – 369 с.
3. Законодавство України про освіту: збірник законів. – К. : Парламентське вид-во, 2002. – 159 с.
4. Сухомлинська О. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2006. – № 1. – С. 2–7.
5. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1985. – 557 с.
6. Ядов В. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / В. А. Ядов. – Л. : Наука, 1997. – С. 79.

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Гуров Сергій Юрійович

serggurov@mail.ru

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i18.1892>

Матеріал надійшов до редакції 01. 06. 2017 р.
Прийнято до друку 22. 06. 2017 р.

References

1. Bekh, I. (2003). Psychological support of person-centered education. *Pochatkova shkola*, 3, 1–6. [in Ukrainian]
2. Dulin, P. H. (2009). *Potential of spiritual values in the consolidation of Ukrainian society: monograph*. Nikolaev : Firm "Imson". [in Russian]
3. *Legislation of Ukrainian education: Collection of Laws*. Kyiv : Parlaments'ke vyd-vo. [in Ukrainian]
4. Sukhomlyns'ka, O. (2006). Spiritual and moral education of children and youth in terms of the pedagogy and practice. *Shliakh osvity*, 1, 2–7. [in Ukrainian]
5. Sukhomlinsky, V. A. (1985). *I give my heart to children. The birth of a citizen. Letters to the son*. Kiev: Radians'ka shkola. [in Russian]
6. Yadov, V. A. (2007). *Self-regulation and prediction of social behavior of a person*. Leningrad : Nauka. [in Russian]

Information about the author:

Gurov Serhii Yuriiovych

serggurov@mail.ru

Melitopol Bohdan Khmelnytsky
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i18.1892>

Received at the editorial office 01. 06. 2017.
Accepted for publishing 22. 06. 2017.